

Chojnacki, Jakub

175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (TNP)

Notatki Płockie 39/3-160, 7-17

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Referat:

**175 LAT TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO PŁOCKIEGO /TNP/**

Motto:

*"Pragnący wzrostu oświecenia
i powszechnej pomyślności zawiązali
w Płocku przy Szkole Wojewódzkiej
Towarzystwo Naukowe ..."*

*/Z odezwy ... do szanownych "Obywateli Województwa
Płockiego" - 3 czerwca 1820 r./*

Rzecz naszego życia wypełnia się w czasie. Teraźniejszość przechodzi w przeszłość i tworzy się historia zdarzeń.

Ma swoją historię i Towarzystwo Naukowe Płockie - tę dawną, z początku XIX wieku, tę współczesną i najnowszą.

Historia Towarzystwa świadczy dowodnie, że powołano je do życia z myślą i wolą służenia ziemi, na której żyjemy i pracujemy.

Na wstępie pragnę przekazać Panu rotmistrzowi Ryszardowi Dembińskiemu - Prezesowi Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego uprzejme słowa podziękii za zaproszenie nas do udziału w XVI sesji stałej konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie - tu w Londynie.

Przybyłem z odległego miasta Płocka, położonego

110 km na zachód od Warszawy, na malowniczej, nadwiślańskiej - najwyższej w Kraju - skarpie, piętrzącej się 50 metrów ponad lustrem Wisły - "rzek polskich czoła i ozdoby", jak ją w XV wieku nazwał historyk kanonik Jan Długosz, czy "rzeki polskich losów" lub "rzeki sercu najdroższej" - jak chciał wybitny płocczanin, poeta Władysław Broniewski, członek honorowy TNP.

Płock jest jednym z najstarszych miast w Polsce. Przed tysiącem lat, w Polsce pierwszych Piastów był stolicą jednej z pięciu prowincji /dzielnic/, które wybitny mediewista profesor Gerard Labuda - prezes Polskiej Akademii Umiejętności, nazywa "macierzystymi siedzibami narodu polskiego".

Gród na Wzgórzu Zamkowym wznosił tu pod koniec X wieku Bolesław I Chrobry. W latach 1039-1047 był Płock stolicą Państwa Masława, a w latach 1079-1138 pełnił funkcję stolicy Kraju.

Dwaj monarchowie, ojciec i syn : Władysław I Herman /ok.1040-1102/ i Bolesław III Krzywousty /1085-1138/ pochowani są w sarkofagu w kaplicy królewskiej Płockiej Bazyliki Katedralnej.

Krzywousty zmarł 28 października 1138 r. Jego śmierć odbiła się głośnie echem w Polsce i za granicą. Między innymi opat klasztoru Saint Gilles we Francji Piotr Situlvero zapisał ją w kalendarzu wśród wzmianek o śmierci zakonników i różnych dobrodziejów klasztoru, do których zaliczono też Krzywoustego. Ten kalendarz zachował się do dziś i jest przechowywany w Muzeum Brytyjskim w Londynie jako

Pierwszy dzień XVI sesji, 9 września 1994 r. Od strony lewej: dr Aleksander Szkuta - wiceprezes Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, przewodniczący sesji, dr inż. Jakub Chojnacki - prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego /TNP/ wygłaszający referat i prof. dr Józef Lityński - prezes Polskiego Instytutu Naukowego w Kanadzie /Quebec/.

F. Fredo^{canon.}. Guimardus . VIII. ob. Sigalo. Ponci. Gerulo. Petr. Petr. Emeno.

F. Duvelus. ^{solemnit} . VII. ob. Deus det. Guillem.

F. Heneco. Botslaus^{germe.} dnr . VI. ob. Mercurio. Rostago. Martini. Ramus^{arvelli}. Guillem.

F. Heneco. Ramus. . V. ob. Ponci. Alder^{offi.}. B. tavelus. Guillem.
Petrus.

F. Ferr. Guimardus . VIII. ob. Amaro. Amvelus. Guillem. R. mund. Guillem. obuo
Dns Ande de solens Poi de cavans qui reliquit in comae
conuenerit. quibus anno xxv. p. d. temp. fuit iacet in eta
pro. ante emendam dnr Ande p. d. q. d. abue. p. egrdy.
Et offi. in omnia et p. cione

F. Bone^{notus}. Guillem. . III. ob. hugo. Petr. Duram. Anneric. Bengari. Scaphan.
Ferr. Plum. Guillem.

F. Berato. Ramus. . II. ob. Petr. b. nard. Girard. b. nard. B. wulf. R. y. r. Armea

Emegunda. b. nard. Guillem. Johannes. **R** **T** NOVEOBRIS. ob. Anselm. Guillem. off.
F. Angneri. hugo. Sic phara. Maria. L. d. lob. Machari. Ponci. Pona.

F. Nichola. r. Arueus. . III. NONAS. ob. Ponci. Lamb. Ponci. Guillem. P. r. u. d. n.
Guillem. Barannelo. Para. Bonci.

Karta z kalendarza prowadzonego przez opata klasztoru Saint Gilles /Francja/ Piotra Situlvero. Pod datą 28 października 1138 r. zapisał on śmierć Bolesława Krzywoustego jako dobrodzieja klasztoru. Ten średniowieczny dokument znajduje się w Muzeum Brytyjskim w Londynie - rękopis o sygnaturze ADD 16979 /vide: Referat mgr Stanisława Kostaneckiego Bolesław III Zwycięski, zwany Krzywoustym i Plock, [w:] Bolesław III Krzywousty - w 900 rocznicę urodzin. TNP Plock 1988, s.66/. Będąc w Anglii nie mogłem odwiedzić muzeum. Fotografuję dokumentu i zwolnienie z opłat załatwiła mgr Magdalena Szkuta - pracownik Biblioteki Brytyjskiej, żona dr. Aleksandra Szkuty - wiceprezesa Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Pani Magdalenie należą się słowa wielkiej podzięk.

Uczestnicy XVI sesji /część/. W pierwszym rzędzie od lewej strony: mgr inż. Henryk Lipiński - kustosz bibliotekarz z Fawley Court, mgr inż. Janusz Morkowski - dyrektor muzeum Polskiego z Rapperswil w Szwajcarii i mgr Zbigniew Bokiewicz - dyrektor z Londynu. Pierwszy z prawej strony (w ostatnim rzędzie) ks. infułat Michał Jagosz - dyrektor Ośrodka Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie.

rękopis o sygnaturze ADD 16979. Wykorzystując pobyt w Londynie podejmę próbę jego odszukania i wykonania fotografii dla TNP.

W XI wieku, najpóźniej w 1075 roku, założono tu biskupstwo mazowieckie /płockie/.

Od 1138 r. Płock był siedzibą książąt mazowieckich, później płockich. Jako pierwszy władał księstwem Bolesław IV Kędzierzawy, syn Bolesława III Krzywoustego. Od śmierci ostatniego z nich Janusza II w 1495 r. Płock jest do dziś stolicą województwa płockiego /z przerwą w latach 1919-1975/. W mieście istnieje najstarsza /z istniejących/ polska szkoła, dziś Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego, sięgająca tradycjami roku 1180, będąca od kasaty zakonu Jezuitów w 1773 r. szkołą państwową.

Prawa miejskie Płock otrzymał dość wcześnie, bo już w 1237 roku z inicjatywy księcia Konrada I Mazowieckiego, założyciela gałęzi Piastów mazowieckich, dyplomatem biskupa płockiego Piotra I. Na początku tego ważnego dla ustroju miasta dokumentu czytamy pouczające słowa: *wszystko, co się dzieje w czasie, razem z czasem ginie, jeżeli nie zostanie przez dowód piśmienny uwiecznione...*

Dziś Płock - na skutek wielkiej industrializacji w Polsce Ludowej i budowy giganta polskiej chemii: Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych - liczy prawie 130 000 mieszkańców.

W okresie jednego pokolenia potroił liczbę mieszkańców. Prof. Antoni Rajkiewicz z Uniwersytetu Warszawskiego nazwał te przemiany "płockim fenomenem rozwojowym".

To właśnie w tym wojewódzkim mieście światli obywatele tej ziemi założyli przed 175 laty Towarzystwo Naukowe Płockie. Nazwy tej użył po raz pierwszy w 1827 r. Wincenty Hipolit Gawarecki - najczynniejszy członek Towarzystwa w XIX w. w przedmowie swej

pracy "Pamiętnik historyczny płocki".

Członków założycieli było 16. Wśród nich wszyscy, czyli 13 nauczycieli Szkoły Wojewódzkiej Płockiej, ze swoim rektorem Kajetanem Morykonim /1774-1830/ na czele. Trzej pozostali to: ks. Adam Michał Prażmowski - biskup ordynariusz płocki, senator Królestwa Polskiego, którego wybrano prezesem, Józef Brzozowski - kierownik władz oświatowych województwa płockiego /dziś - kurator oświaty/ i pułkownik Stanisław Dembowski - ziemianin, społecznik, weteran wojen napoleońskich.

Historyk profesor Henryk Jabłoński przemawiając w 1970 r. w Płocku jako ówczesny minister Oświaty i Szkolnictwa Wyższego - powiedział m. in.: *Jak w najszlachetniejszym zwierciadle odbijają się w historii Płocka zmienne losy narodu naszego. Nie miejsce tu, by je w tej chwili przypominać, ale o jednej przynajmniej dacie wzmiankować się godzi, o powstaniu w 1820 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego... Płock stając w czołówce walczącego o własne duchowe oblicze narodu, rozwijać pragnął naukę, tworząc dla niej formy organizacyjne".*

W 1821 r. warszawska "Gazeta Literacka" pisała: *że: najpewniejszą oznaką rodzącego się w narodzie światła są nieomylnie Towarzystwa Naukowe... Miło jest publiczności oznajmić, że oprócz Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie, oprócz Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie zawiązało się trzecie w Królestwie Polskim, Towarzystwo Naukowe w Płocku.*

Tego typu stowarzyszenie nie było w Płocku ani w Polsce nowością. W Krakowie pierwowzorem takiej organizacji była "Sodalitas Litteraria Vistulana", powstała w końcu XV wieku, ale działała krótko. Potem słychać było o inicjatywach gdańskiej i warszawskiej.

Przełomowym momentem w historii towarzystw naukowych było założenie w 1800 r. Towarzystwa

Przyjaciół Nauk w Warszawie. Pod jego wpływem dokonął się w Kraju zasadniczy zwrot w celach i sposobach uprawiania nauk, odpowiadający nowej epoce rozwoju społeczno-gospodarczego.

W 1816 r. powstało Towarzystwo Naukowe Krakowskie /przekształcone w 1871 r. w Akademię Umiejętności/. Potem w 1818 r. założono Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Lublinie, a w 1820 r. jak już mówiłem, Towarzystwo Naukowe Płockie, które rok później liczyło 61 członków. "Opiekunami", czyli członkami honorowymi, byli znani w Polsce ludzie, których nazwiska wymieniam dalej.

Towarzystwa naukowe są stowarzyszeniami pracowników nauki, osób uprawiających działalność naukową nieprofesjonalnie i tzw. przyjaciół nauk - mecenasów, darczyńców, działaczy społecznych. Mogą być one ogólne, tj. obejmujące swymi pracami w zasadzie całość nauki, bądź specjalistyczne obejmujące jedną dyscyplinę lub grupę dyscyplin pokrewnych.

W warunkach zaborów przy braku państwowych polskich instytucji powołanych do rozwoju polskiej nauki, oświaty i kultury mądrzy obywatele, a za Seneką mogą powtórzyć, że *mądrość to najwyższa doskonałość duszy ludzkiej* - samorzutnie tworzyli nowe formy organizacyjne, kulturze ojczystej służące. Towarzystwa naukowe stanowiły w okresie niewoli ważne ośrodki krzewienia nauki, oświaty i kultury polskiej. Ich historia nierozzerwalnie związana jest z historią walki narodu o zachowanie i rozwój naszej kultury, o polskość.

Płockie Towarzystwo - obecnie najstarsze z istniejących w Polsce towarzystw naukowych - założone zostało z inicjatywy ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Stanisława Kostki Potockiego.

Powstanie Towarzystwa było wyrazem i wynikiem swoistych dążeń do społecznej emancypacji i społecznego awansu powstającej w owym czasie nowej grupy zawodowej - świeckich nauczycieli. Towarzystwo Płockie to jedyne w dziejach nauki polskiej towarzystwo naukowe przy szkole średniej. I dawniej i obecnie jest towarzystwem otwartym, tzn. przyjmującym w poczet członków tych, którzy spełniali wymogi Statutu. Członków nie wybiera się, lecz kandydaci zgłaszają się sami.

Założenia programowe, zawarte w pierwszym statucie z 1820 r. nowoczesnie kreśliły zasady pracy naukowej na prowincji. Działalność ta, określona później mianem regionalizmu, zawiera w sobie teoretyczne i praktyczne elementy, które dostosowane do nowych warunków wytrzymały próbę czasu, zachowując do dziś wartość.

Towarzystwo u progu swego istnienia postawiło sobie, jako główny cel, poznanie przeszłości i potrzeb teraźniejszych.

Według Statutu: *Aby upowszechniać i wznosić, ile możność dozwoli oświecenie w kraju...Zgromadzać wiadomości wyjaśniające pomniki dziejów Narodowych. Opisywać rzeczy godniejsze uwagi. Wystawiać*

we wszystkich względach potrzeby Województwa, dla polepszenia bytu Mieszkańców. A więc łączyło badania naukowe w dziedzinie historii, archeologii, geografii, literatury i innych dyscyplin z poznaniem ówczesnego stanu opracowania kierunków przyszłego rozwoju Płocka i województwa płockiego.

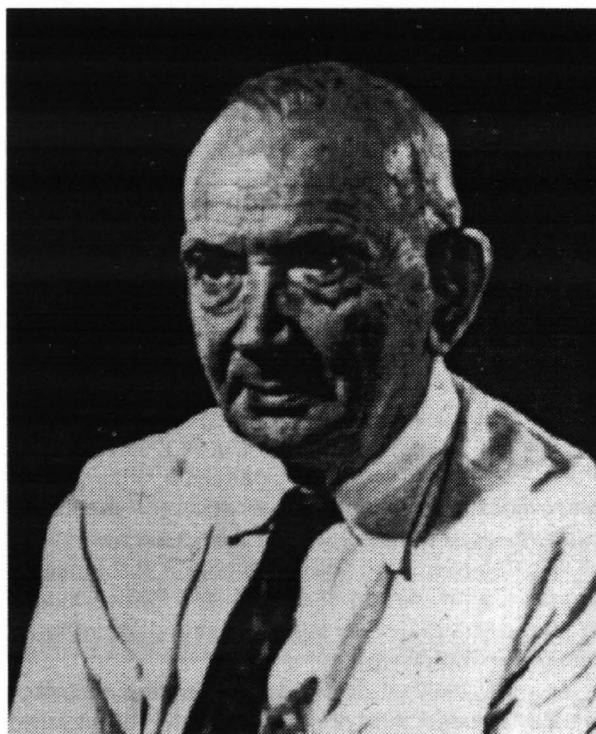
Naukowa i popularyzatorska działalność Towarzystwa przejawiała się:

- w założeniu biblioteki Towarzystwa - materialnej bazy działalności naukowej,
- w zorganizowaniu muzeum regionalnego i rozwinięciu w całym województwie płockim społecznej pasji zbieractwa,
- w gromadzeniu materiałów naukowych,
- w prowadzeniu badań i organizowaniu posiedzeń naukowych /często z udziałem szerszej publiczności/,
- w działalności wydawniczej Towarzystwa i jego członków.

Niestety, w wyniku pogarszania się warunków społeczno-politycznych w Królestwie Polskim, a potem klęski Powstania Listopadowego i represji zaborcy, oficjalnie działalność Towarzystwa uległa przymusowej przerwie. Jednak jego członkowie działali nadal indywidualnie, np. Wincenty Hipolit Gawarecki /1788-1852/.

Kiedy fala rewolucji 1905 r. i stworzonych przez nią dogodniejszych warunków działalności publicznej objęła także ziemie Kongresówki, Towarzystwo Naukowe Płockie, jako pierwsze towarzystwo naukowe ogólne w Królestwie Polskim, wznowiło działalność.

Nastąpiło to staraniem czterech zasłużonych płoc-

Urodzony w 1888 r. w Płocku nad Wisłą inż. Józef Krzywda-Polkowski - wieloletni kustosz skarbów wawelskich. Fotografia wykonana w Kanadzie - Ottawa 1959. Tam zmarł w 1981 r.

czan - lekarzy: dra med. Aleksandra Macieszy i dra med. Aleksandra Zaleskiego, ks. prałata Tomasa Kowalewskiego i red. Adama Grabowskiego.

Dnia 28 grudnia 1906 roku władze guberni płockiej zatwierdziły statut, a 23 marca 1907 roku odbyło się pierwsze walne zgromadzenie reaktywowanego Towarzystwa. Uznało się ono za kontynuatora dawnego. Przed I wojną światową liczyło 125 członków.

Na dzisiejszy obraz TNP złożyła się praca sztafety pokoleń. Były osoby, które całe życie tej Instytucji poświęciły. Złotymi zgłoskami zapisać można trzy bezdzietne małżeństwa, które w bieżącym stuleciu wybitnie się zasłużyły: Halina i Stefan Rutscy, Maria i Aleksander Macieszowie oraz Maria i Stanisław Kostaneccy, a także przedwcześnie zmarły Franciszek Dorobek, pedagog, sekretarz generalny; sędzia Bolesław Jędrzejewski przez 65 lat członek Towarzystwa, w tym w latach 1945-1949 jego prezes, czy adwokat Kazimierz Askanas - wiceprezes TNP przez 25 lat /1959-1984/ z 66 letnim stażem członkowskim, którego dziełem życia są trzy wydania "Sztuki Płocka".

* * *

W tej sztafecie pokoleń trzy grupy zawodowe najbardziej się wyróżniły w społecznej pracy na rzecz nauki, oświaty, kultury: nauczyciele - w tym profesorem, prawnicy - w tym szczególnie adwokaci i duchowni. Tych ostatnich obecnie 16 jest członkami Towarzystwa, wśród których prawnik profesor prałat Wojciech Góralski i historyk profesor Michał Marian Grzybowski - to osoby posiadające największy dorobek naukowy i pisarski w Diecezji Płockiej. Z niezujących już księży - członków wybitnie zasłużonych - wyróżnić należy obok biskupa prezesa Adama Prażmowskiego /1784-1836/ i arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego /1857-1941/, prałata Ignacego Lasockiego /1886-1933/, etnografa kanonika Władysława Skierkowskiego /1886-1941/, historyka kanonika Władysława Mąkowskiego /1885-1945/, muzykologa kanonika Kazimierza Starościeńskiego /1899-1959/, proboszcza Fary prałata Seweryna Wycałkowskiego /1905-1986/, czy też przed rokiem zmarłego intelektualisty dużego formatu, historyka sztuki, mego przyjaciela infulata Lecha Grabowskiego /1908-1993/.

Wielu członków Towarzystwa za społeczną pracę otrzymało odznaczenia państwowe przyznawane przez Radę Państwa PRL, a w ostatnich latach przez Prezydenta III Rzeczypospolitej, niekiedy bardzo wysokie: Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski /Polonia Restituta I klasy/ - 1 osoba, Krzyż Komandorski z Gwiazdą OOP - 3 osoby, Krzyż Komandorski OOP - 5 osób.

* * *

W okresie międzywojennym było jednym z czołowych w Polsce towarzystw naukowych o charakterze regionalnym. Przed II wojną światową miało 89 członków. Pożyteczną działalność przerwał z kolei tragiczny wrzesień 1939 r.

Po okresie hitlerowskiej okupacji, w którym zginęło

44 % członków /39/, w tym sędziwy starzec 83-letni arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski, zamordowany przez gestapo w obozie koncentracyjnym w Działdowie - Towarzystwo podjęło przerwana pracę, wytyczając nowe kierunki działania. Już 12 lutego 1945r. otwarto Bibliotekę im. Zielińskich TNP - jako bibliotekę publiczną /w 3 tygodnie po wyzwoleniu miasta przez II Front Biały/.

Obok placówek w Płocku w latach 1947-1950 Towarzystwo prowadziło Muzeum Kurpiowskie w Łomży. Kierował nim doc. dr Adam Chętnik, który pod koniec lat międzywojennych był kierownikiem Stacji Badań Naukowych TNP dorzecza środkowej Narwi w Nowogrodzie Łomżyńskim. W 1926 roku założył on pierwszy w Polsce skansen - to co regionalne, kurpiowskie, uczynił tym, co narodowe.

* * *

Towarzystwo ... jest samorządnym i dobrowolnym zrzeszeniem społeczno-naukowym ludzi posiadających odpowiednie kwalifikacje i wolę pracy naukowej dla dobra ogólnego /paragraf 1 Statutu z 1977 r./.

Towarzystwo liczy obecnie /31 grudnia 1993 r./ 497 członków zwyczajnych /w tym 115 kobiet/ i trzech członków zbiorowych, w tym pod nr 1 - Płocka Petrochemia S.A. 236 członków mieszka w Płocku, 86 w Warszawie, 29 w Wyszogrodzie, 44 w Sierpcu, 13 w Łęczycy, 13 w Łodzi i 71 w innych miejscowościach, a 10 za granicą /Baku - Azerbejdżan, Charlottenlund - Dania, Edmonton i Toronto - Kanada, Koblenca, Warendorf i Bonn - Niemcy, Rapperswil - Szwajcaria /małżeństwo/ i Wiedeń - Austria/.

Członkami honorowymi - "Opiekunami" TNP byli w XIX wieku:

- wojewoda płocki baron gen. Florian Kobylński
 - językoznawca Bogumił Linde
 - biskup sufragan Antoni Luboradzki
 - literat, poeta i historyk Ursyn Julian Niemcewicz
 - minister Stanisław Kostka Potocki
 - prezes ks. Stanisław Staszic
 - pierwszy rektor Uniwersytetu Warszawskiego
 - ks. Wojciech Szwejkowski
 - namiestnik Królestwa Polskiego, książę gen. Józef Zajączek
- a w XX wieku byli - są:
- ks. arcybiskup dr Antoni Julian Nowowiejski - 1931
 - dr Stanisław Michalski - dyrektor Funduszu Kultury Narodowej - 1932
 - poeta Władysław Broniewski - 1957
 - prof. dr Józef Chałasiński - 1957
 - prof. dr Marcin Kacprzak - 1957
 - prof. dr Tadeusz Kotarbiński - 1957
 - literat, poeta St. Ryszard Dobrowolski - 1970
 - prof. dr Stanisław Herbst - 1970
 - prof. dr Stefan Ignar - 1970
 - prof. dr Jerzy Pniewski - 1970
 - prof. dr Dionizy Smoleński - 1970
 - prof. dr Aleksander Gieysztor - 1975
 - literat, poeta Stefan Gołębiowski z Bieżunia - 1975
 - prof. dr Bogusław Leśnodorski - 1979

prof. dr Igor Betza z Moskwy - 1980

dr inż. Jakub Chojnacki - 1982

prof. dr Antoni Rajkiewicz - 1982

prof. dr Witold Hensel - 1986

W 1969 r. założono Oddziały Towarzystwa w Wyżogrodzie i Sierpcu, a w 1977 r. w Łęczycy.

Towarzystwo posiada w zasadzie charakter regionalny: *...ma na celu krzewienie i upowszechnianie nauki, prowadzenie i popieranie badań naukowych oraz gromadzenie materiałów naukowych, w szczególności dotyczących województwa płockiego i terenów związanych z regionem Mazowsza Płockiego w zakresie różnych gałęzi wiedzy /paragraf 6 Statutu/.*

Prowadzi pracę w dwóch komisjach, z których Komisja Badań Naukowych ma 10 sekcji. Organizuje sesje i sympozja naukowe, posiedzenia, wykłady, odczyty i wystawy.

Współpracuje z wyższymi uczelniami, a w szczególności z Uniwersytetem Warszawskim i placówkami Polskiej Akademii Nauk. W 1970 r. zorganizowano przy Towarzystwie studium doktoranckie prowadzone nieprzerwanie i społecznie przez prof. Antoniego Rajkiewicza z Uniwersytetu Warszawskiego. 15 osób uzyskało już stopień naukowy doktora.

* * *

W związku ze 150-leciem Towarzystwa odbyły się w roku 1970 uroczystości jubileuszowe. "W 150-lecie działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego w uznaniu zasług w rozwoju nauki, oświaty i kultury na Mazowszu - za zasługi w pielęgnowaniu i krzewieniu patriotyzmu i postępowych idei społecznych wśród mieszkańców Płocka i regionu płockiego" - Rada Państwa nadała Towarzystwu Złoty Krzyż Zasługi, a w 35. rocznicę powstania Polski Ludowej - w 1979r. - Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

W latach siedemdziesiątych - w związku z przyrostem bogactwa narodowego - nastąpił i trwa do dzisiaj niebywały rozwój Towarzystwa.

Jego członkowie uczestniczyli niekiedy i za granicą w międzynarodowych sesjach czy kongresach, gdzie wygłaszali referaty. I tak:

- w 1927 r. w Paryżu i Amsterdamie na Międzynarodowym Kongresie Antropologii - prezes TNP Aleksander Maciesza,

- w 1937 r. na XV Zjeździe Lekarzy i Przyrodników we Lwowie - Aleksander Maciesza;

- w 1970 r. w Moskwie na XIII Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych - prezes TNP Jakub Chojnacki i dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP - Stanisław Kostanecki.

- w 1973 r. w Dubrowniku sekretarz generalny - Franciszek Dorobek;

- w 1977 r. w Tatrzńskiej Łomnicy - prezes Jakub Chojnacki;

- w 1980 r. w Ałma-Acie /Kazachstan/, w 1981 r. w Sofii, w 1992 i 1993 r. w Brześciu nad Bugiem - referaty dotyczące komputeryzacji zarządzania w procesie inwestycyjnym - przewodniczący Sekcji Systemowych Metod Zarządzania TNP - Włodzimierz

Serafimowicz;

- w 1992 r. w Berlinie na I Kongresie Polska - Niemcy - Jakub Chojnacki;

- w 1993 r. w Brześciu nad Bugiem na temat komputeryzacji w Urzędzie Wojewódzkim - Jerzy Gościński i Ewa Serafimowicz;

- w 1993 r. w Rzymie na XV Sesji Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie - prezes Jakub Chojnacki i Wanda Lemańska-Kaczanowska - dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP;

- obecnie w 1994 r. na XVI Sesji prezes Jakub Chojnacki i Wanda Lemańska-Kaczanowska.

W roku jubileuszowym i latach następnych Towarzystwo rozwijało działalność, szczególnie ożywioną w Roku Nauki Polskiej - 1973. Wspólnie z Uniwersytetem Warszawskim zorganizowano w Płocku w 500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika dwudniową sesję naukową nt. "Kopernik i jego Kraj". Wspólnie z płockimi władzami szkolnymi przeprowadziło wśród młodzieży szkół Płocka i powiatu płockiego masowy konkurs /olimpiadę/ "Kopernik i kosmos". Wzięto w nim udział ponad 6.000 uczniów.

200-lecie powołania Komisji Edukacji Narodowej Towarzystwo uczciło sesją popularnonaukową "Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoła w Płocku /1773-1973/".

W Roku Nauki Polskiej 1973 - Zarząd Towarzystwa podjął uchwałę w sprawie fundowania z prywatnych środków 4 stypendiów - nagród imienia wybitnych płoczan: prof. Ludwika Krzywickiego, inż. Witolda Zglenickiego, prof. Marcina Kacprzaka oraz członka honorowego TNP prof. Stanisława Herbsta. Stypendia te otrzymują corocznie wyróżniający - pochodzący z Mazowsza studenci SGPiS, Politechniki Warszawskiej - Filii w Płocku, Akademii Medycznej w Warszawie oraz Uniwersytetu Warszawskiego. W 1978 r. w związku z ogólnonarodowymi obchodami 60-lecia Odrodzenia Polski, senat Uniwersytetu Warszawskiego wraz z Towarzystwem zorganizował w Płocku sesję naukową poświęconą tej rocznicy.

W 1979 r. Zarząd Towarzystwa utworzył nagrodę naukową imienia profesora Władysława Smoleńskiego, za dzieło naukowe lub szczególnego znaczenia popularnonaukowe o tematyce płockiej bądź mazowieckiej.

Historycznym osiągnięciem Towarzystwa jest realizacja inicjatywy prezesa TNP Jakuba Chojnackiego /podjętej w Moskwie w 1970 r./ wykonania i zawieszenia w Bazylice Katedralnej w Płocku kopii z brązu romańskich Drzwi Płockich z połowy XII wieku.

Zrekonstruowana kopia arcydzieła metaloplastyki z okresu centralnego średniowiecza /jednego z 23 istniejących do dzisiaj tego typu w Europie/ wykonana przez Pracownię Konserwacji Zabytków w Szczecinie i Warszawie - zawisła na dawnym miejscu w dniu 23 listopada 1981 r. /po około 550 latach/.

W dniu 28 lutego 1982 r. w czasie uroczystości z udziałem około 20 000 osób kopia została przekaza-

na Bazylicę jako dar /wartości 10 milionów zł/ Rządu Polskiego i Płockiej Petrochemii i poświęcona przez Prymasa Polski ks. abpa dra Józefa Glempa.

W 900 rocznicę urodzin Bolesława III Krzywoustego /20 VIII 1985/ Towarzystwo zorganizowało m. in. ogólnopolską sesję naukową na Zamku Książąt Mazowieckich /Muzeum/.

W 750 rocznicę lokacji miasta Płocka Towarzystwo zorganizowało /5 IX 1987/ sesję naukową, a 850 rocznicę śmierci Bolesława III (28 X 1988) uczciło uroczystym koncertem.

170 rocznicę założenia Towarzystwa i Biblioteki uczczono posiedzeniami naukowymi i przekazaniem do użytku Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP /przy pl. Narutowicza 8/, w którym od listopada 1992 r. działa nowoczesna instalacja klimatyzacyjna wykonana kosztem prawie 600 mln zł.

* * *

Towarzystwo posiada Bibliotekę naukową im. Zielińskich, największą w województwie płockim, liczącą prawie ćwierć miliona woluminów, wśród których znajduje się wiele cennych pozycji. Więcej o tym powie jej dyrektor mgr Wanda Lemańska-Kaczanowska. Nie mogę jednak pominąć wielkiego przyrostu - w ostatnich 16 latach - inkunabułów, tj. druków z II połowy XV wieku, do liczby 67. Ich ilość przez 60 lat /1918-1977/ nie ulegała zmianie i wynosiła niezmiennie 41 sztuk. Dopiero od 1978 r. nastąpił ich przyrost - drogą zakupów o 26 sztuk. Planujemy roczny zakup 2 sztuk tak, aby w r. 2009 ich liczba wynosiła 100 sztuk. Oznacza to podwojenie liczby inkunabułów w okresie 25 lat.

Także wiele starodruków /do 1800 r./ zostało i jest poddawanych specjalistycznym, bardzo drogim zabiegom konserwatorskim.

W dniu 11 kwietnia 1976 r. została otwarta nowa siedziba Biblioteki w zabytkowym domu "Pod Opatrznością" przy placu Narutowicza 2. Znalazły w niej pomieszczenie 2 czytelnie - pracownie oraz większość zbiorów /druki nowsze od 1801 r. i czasopisma/. Czytelnicy i pracownicy uzyskali tu lepsze warunki pracy.

Dom gruntownie przebudowany w latach 1973-1976 kosztem 7 mln zł/ w tym 750 tys. zł to dar i czyny społeczne/ stanowi własność Towarzystwa od 1930 roku.

Towarzystwo i Bibliotekę odwiedzają delegacje, wycieczki, pojedyncze osoby z kraju i zagranicy /w 1993 r. było 136 wizyt, w tym 60 z zagranicy/, dla których organizuje się pokazy i prelekcje o działalności Towarzystwa i jego gromadzonych - przez pokolenia - zbiorach.

Rozwija się materialna baza działalności Towarzystwa. W 1990 r. zakończono prace budowlane na 2 zabytkowych obiektach: oficynie z początku XIX wieku przy pl. Narutowicza 8, przeznaczonej na Dział Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP i zabytkowym domu w Łęczycy, ul. Waryńskiego 6 /siedziba Oddziału TNP i jego Biblioteki/.

Na inwestycje i kapitalne remonty na 3 placach bu-

dów wydatkowano w 1993 r. łącznie 4 miliardy zł.

Aktualnie /połowa roku 1994/ kontynuowane są prace inwestycyjne na 2 obiektach: rozbudowa /magazynu/ Biblioteki naukowej im. Zielińskich TNP /plac Narutowicza 2 i ul. Grodzka 16/ oraz prace wykończeniowe siedziby Oddziału i Biblioteki TNP w Wyszogrodzie - Rynek 1. W 1994 r. na te inwestycje wyda się 5,5 mld zł.

Łącznie rozbudowa Biblioteki TNP - którą zakończymy w 1995 r. pochłonie ok. 18 miliardów zł/ dotacje z Komitetu Badań Naukowych - minister prof. dr med. Witold Karczewski/ jest realizowana pod kątem powołania Uniwersytetu Mazowieckiego /nazwa robocza/ jako filii /Wydziału/ Uniwersytetu Warszawskiego z humanistycznym profilem nauczania. Jej otwarcie w dniu 1 października 1995 r. - będzie głównym pomnikiem 500-lecia województwa płockiego.

Tak więc TNP było i pomnożycielem dóbr kultury o czym świadczą stosunkowo duże i drogie roboty inwestycyjno-modernizacyjno-remontowe. W ostatnich 20 latach procesom tym poddano wszystkie 5 zabytkowych domów, stanowiących naszą własność i przez nas użytkowanych.

* * *

Założone Muzeum Towarzystwa Naukowego, uznane w 1821 r. przez ówczesne Ministerstwo Oświaty za "Muzeum Publiczne województwa płockiego", dzieliło losy Towarzystwa. W latach międzywojennych otrzymało nazwę Muzeum Mazowsza Płockiego im. prof. Ignacego Mościckiego - Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i składało się z 2 działów: historyczno-kulturalnego i etnograficzno-przyrodniczego. W 1950 r. zostało przekazane "w Zarząd i użytkowanie Państwa" przy czym jego zbiory stały się podstawą zasobów ekspozycyjnych obecnego Muzeum Mazowieckiego w Płocku /na Zamku Książąt Mazowieckich/.

* * *

Towarzystwo posiada własny dział wydawniczy: wydaje kwartalnik "Notatki Płockie" /nieprzerwanie od 1956 r./, roczne sprawozdanie z działalności /od 1968 r./ oraz prace naukowe i popularnonaukowe.

Ważnym wydarzeniem w działalności wydawniczej Towarzystwa było wydanie w 1973 r. z dotacji Polskiej Akademii Nauk zbiorowej pracy monograficznej warszawskich i płockich naukowców pt. "Dzieje Płocka". W 1974 r. również z dotacji PAN wydano pracę Kazimierza Askanasa "Sztuka Płocka" /II wydanie w 1985 r./ Z dotacji Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych ukazała się książka Jakuba Chojnackiego pt. "Petrochemia a rozwój Płocka" /II wydanie w 1977 r./ W marcu 1979 r. ukazało się II wydanie "Dziejów Płocka", a w końcu 1983 r. wydawnictwo "Romańskie Drzwi Płockie 1154-ok.1430-1982", a w 1985 r. IV wydanie "Przewodnika po Płocku i okolicach" adwokata Tadeusza Kowalewskiego.

W 1987 roku wydano drugi tom "Zbioru dokumentów i listów miasta Płocka 1495 -1586" - dr Stelii Marii

Pod sekwoją w parku. Od lewej : mjr Teodor Paschke z Sierpca - honorowy archiwista Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie, dr inż. Jakub Chojnacki - prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego, ks. infułat Michał Jagosz - dyrektor Ośrodka Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie, st. kustosz mgr Wanda Lemańska - Kaczanowska - dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP i rotmistrz Ryszard Dembiński - prezes Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Sekwoje amerykańskie /z gór Oregonu i Kalifornii/ to najbardziej długowieczne iglaste drzewa świata /do 2000 lat/. Dochodzą do 100 metrów wysokości i 9 metrów średnicy.

Szacherskiej i "Dzieje Fabryki Maszyn Żniwnych im. Marcellego Nowotki w Płocku" pióra dra Jerzego Stefańskiego, w 1988 r. "Bazylika Czerwińska - przewodnik" - ks. dra Kazimierza Dębskiego, w 1988 r. pracę zbiorową "Bolesław III Krzywousty w 900 rocznicę urodzin", w 1989 r. "Narodowo obcy Trzeciej Rzeszy" / Fremdvülkische im Dritten Reich/ prof. dr Diemut Majer z Karlsruhe w RFN, praca zbiorowa "Dzieje Gostynina i Ziemi Gostynińskiej" w 1990 r., III wydanie "Sztuki Płocka" dra Kazimierza Askanasa w 1991 r. oraz "Boska Komedia Dantego" - ryciny w opracowaniu mgr Wandy Kaczanowskiej i "Świadczenia - wypowiedzi o abp. A. J. Nowowiejskim..." w opracowaniu ks. prof. dra Michała Grzybowskiego, a w 1992 r. tegoż autora "Kalendarium życia A. J. Nowowiejskiego".

W roku 1993 wydano w TNP kolorowy album "Płock" /260 fotografii, nakład 8.000 egz./ w 3 językach: polskim, niemieckim i angielskim. W kilkunastu ostatnich latach Towarzystwo wydaje przeciętnie do 100 arkuszy wydawniczych rocznie, nie zatrudniając etatowo ani jednego redaktora na etacie. Od kilkunastu lat robi to społecznie sekretarz generalny TNP dr Wiesław Koński.

* * *

W swej długiej od 1820 roku historii Towarzystwo Naukowe Płockie odwiedzane było przez wiele wybitnych osobistości. W okresie Królestwa Polskiego gościło prezesa Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk ks. Stanisława Staszica /1822/ i namie-

stnika Królestwa księcia gen. Józefa Zajączka /1824/.

W XX wieku do założonej w 1910 r. Księgi Pamiątkowej TNP wpisali się znakomici goście z Kraju i z zagranicy, a m. in.: Biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski /1912/, nuncjusz apostolski kardynał Achille Ratti /1918 - później papież Pius XI/, naczelnik Państwa marszałek Józef Piłsudski /1921/, socjolog - ekonomista prof. Ludwik Krzywicki /1924/, gen. Józef Haller /1924/, literat Tadeusz Boy-Żeleński /1924/, prymas Polski kardynał August Hlond /1926/, Prezydent II Rzeczypospolitej prof. Ignacy Mościcki /1928/, historyk prof. Aleksander Gieysthor /1946/, prezes PAN prof. Tadeusz Kotarbiński /1958/, wojeвода warszawski Józef Pińkowski /1968 - późniejszy premier/, minister Lucjan Motyka /1970/, prezes PAN prof. Janusz Groszkowski /1970/, wicepremier prof. Stefan Ignar /1970/, fizyk prof. Jerzy Pniewski /1970/, minister Edukacji i Kultury Meksyku Augustyn Yanez /1970/, wicepremier Bułgarii Iwan Michajłow /1970/, biskup płocki Bogdan Maria Sikorski /1970/, przewodniczący Socjalistycznej Partii Odrodzenia Arabskiego /BAAS/ w Syrii Mohamed Frauze /1970/, I sekretarz KC PZPR Edward Gierek /1971/, marszałek Sejmu prof. Dyzma Gałaj /1971/, premier Piotr Jaroszewicz i wicepremier Mieczysław Jagielski /1971/, przewodniczący CK SD Zygmunt Moskwa /1971/, wicepremier ZSRR Michaił Lesieczko /1973/, muzykolog prof. Igor Bełza z Moskwy /1973/, prezes PAN prof. Włodzimierz Trzebiatowski /1973/, przewodniczący Rady Państwa PRL prof. Henryk Jabłoński /1974/, pomo-

log, wiceprezes PAN prof. Szczepan Pieniążek /1975/, wiceprezes PAN prof. Jan Szczepański /1976/, prezydent Światowej Centrali Kościoła Mormonów w USA Spencer W. Kimball /1977/, minister prof. Kazimierz Kąkol /1977/, przewodniczący Komunistycznej Partii Finlandii Aarne Saarinen /1977/, marszałek Sejmu, prezes NK ZSL Stanisław Gucwa /1978/, przewodniczący Stowarzyszeń Bibliotekarzy /IFLA/ prof. Preben Kirkegaard z Kopenhagi /1978/, przewodniczący Komitetu Nagród Nobla prof. Gunnar Hoppe /1980/, minister Edward Derwiński z USA /1981/, prymas Polski kardynał Józef Glemp /1982/, wicepremier prof. Edward Kowalczyk /1982/, członek Rady Państwa prof. Alfons Klafkowski /1982/, przewodniczący Narodowej Rady Kultury prof. Bogdan Suchodolski /1983/, kosmonauta gen. Piotr Klimuk /1983/, prezes PAN prof. Jan Kostrzewski /1984/, prezydent koncernu Mitsui Nakano /1984/, historyk profesor prezes PAU Gerard Labuda /1985/, dyrektor "Mazowska" Mira Zimińska-Sygietyńska /1985/, minister Aleksander Krawczuk /1987/, marszałek Sejmu, prezes NK ZSL Roman Malinowski /1988/, Przewodniczący Rady Państwa PRL gen. Wojciech Jaruzelski /1989/, marszałek Sejmu prof. Mikołaj Kozakiewicz /1989/, sekretarz generalny Szwajcarskiej Partii Pracy Jean Spielman /1989/, wielki mistrz Zakonu Templariuszy książe Marcello A. Cristofani della Magione /1990/, premier Tadeusz Mazowiecki /1990/, b. premier Mieczysław F. Rakowski /1991/, minister prof. Janusz Ziółkowski /1992/, książe Klaus von Bismarck /1992/, prezes Rady Polonii Kanadyjskiej Stanisław Brodzki /1992/, wicepremier prof. Paweł Łączkowski /1992/, premier Waldemar Pawlak /1993/, marszałek Senatu Adam Struzik /1993/, prezes Narodowego Banku Polskiego doc. Hanna Gronkiewicz-Waltz /1994/.

Towarzystwo cieszyło się życzliwością władz i społeczeństwa, o czym m. in. świadczyły dary i czyny społeczne instytucji oraz osób prywatnych. Członkowie i Przyjaciele - darczyńcy przejawiali w ostatnich latach wielką ofiarność na rzecz Towarzystwa. W czasie od sierpnia 1968r. do końca 1993 r. wartość ich /2839 osób prywatnych/ osiągnęła kwotę 1.652.633.266 zł, /w tym w 1993r. 787.651.800 zł/. Kwoty te uzupełniają dotacje Państwa, które nie są i nie mogą być jedynym źródłem pokrywania wydatków.

W latach 1952-1966 Towarzystwo Naukowe Płockie dotowane było przez Polską Akademię Nauk, w latach 1967-1975 dotował Urząd Wojewódzki w Warszawie i Płocku, a obecnie czyni to Komitet Badań Naukowych.

W latach 1977-1979 przeprowadzono kosztem 7 mln zł - nie licząc wykonanych społecznie dokumentacji i nadzoru inwestorskiego - generalny remont zabytkowej XV-wiecznej siedziby Towarzystwa. W jego ramach adaptowano dotychczas nie wykorzystany wysoki strych na salę konferencyjną "Nową" o 150 miejscach. Malaturę sali wykonał profesor Tadeusz Dominik z Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Przy remoncie sali posiedzeń Zarządu TNP / na I piętrze/ odkryto drewniany renesansowy strop polichromowany z XVI wieku. Po zabiegach konserwatorskich wykonanych kosztem 1 mln zł w PKZ w Warszawie strop zamontowano z powrotem. W czterech oknach sal I piętra wykonano witraże przedstawiające portrety 24 wybitnych Polaków związanych z Płockiem od czasów najdawniejszych do współczesnych /art. plastycy Elżbieta i Andrzej Bednarscy z Rypina/. W pięciu salach położono ozdobne posadzki intarsjowane produkcji Zakładów Wytwórczych Mebli Artystycznych Warszawa-Henryków.

Od czasu II Kongresu Nauki Polskiej /1973/, który uznał za pożądane prowadzenie - na zlecenie przedsiębiorstw i instytucji państwowych - badań naukowych i ekspertyz Towarzystwo takie badania prowadzi, szczególnie dla potrzeb województwa płockiego.

Uzyskane dzięki temu dodatkowe środki własne są przeznaczane na ważną inwestycję Towarzystwa budowę Domu Pracy Twórczej i Wypoczynku TNP w Cierszewie nad Skrwą, którą to budowę rozpoczynamy w IV kwartale 1994 r. Koszt ok. 6 mld zł.

Ogólna wartość stanowiącego dorobek pokoleń majątku Towarzystwa - zbiory oraz 11 nieruchomości wynosi około 125 miliardów złotych /ceny z 1994 r./.

Majątek ten powstał przede wszystkim ze społecznej pracy, darów, spadków, zapisów notarialnych i testamentowych oraz zakupów. Ale także z dotacji Państwa i Miasta.

Adresy nieruchomości TNP / w nawiasach rok pozyskania/:

1. Płock, plac Narutowicza 8 - siedziba TNP /1908 - zakup/;
2. Płock, plac Narutowicza 2 - dom "Pod Opatrznością", siedziba Biblioteki im. Zielińskich TNP /1930 - zakup, w części dar rodziny Humięckich/;
3. Płock, ulica Sienkiewicza 41 - dom mieszkalny /1953 - zapis testamentowy Marii i Aleksandra Macieszów - prezesa TNP/;
4. Cierszewo n/Skrwą gm. Brudzeń - nie zabudowany teren o powierzchni 20.300 m² /1977 - zakup/;
5. Łęczycza, ulica Waryńskiego 6 - siedziba Oddziału TNP i jego Biblioteki /1978 - zakup/;
6. Płock, ulica Grodzka 16 - budynek na magazyny książek Biblioteki im. Zielińskich TNP, później rozbudowany /1982 - dar miasta Płocka, inwestycja TNP/;
7. Wyszogród, Rynek 1 - teren o powierzchni 780 m², na którym wzniesiono siedzibę Oddziału TNP i jego Biblioteki /1985- zakup terenu, inwestycja TNP/;
8. Piastowo, gm. Sierpc - teren nie zabudowany o pow. 4.800 m² /zapis notarialny Mariana Przedpełskiego, seniora TNP i jego córki Anny/;
9. Płock, ulica Sienkiewicza 43 - połowa domu mieszkalnego z usługami /1987 - zapis notarialny Jerzego Grygosińskiego z USA/;
10. Karolewo n/Wisłą, gm. Nowy Duninów - teren nie zabudowany, zalesiony o pow. 1660 m² /1988- zapis notarialny Jakuba Chojnackiego - prezesa TNP w XX-lecie prezesury/;
11. Płock, plac Narutowicza 5 - 29 % domu mie-

szkalnego z usługami /1990 -zakup/.

Działalnością Towarzystwa kieruje 9 osobowy społeczny Zarząd, który osiągnął stabilizację. Przeciętny staż pracy w Zarządzie wynosi 12 lat, w tym przez 26 lat. Biuro i Biblioteka dysponują 36 etatami pracowniczymi /wykorzystuje się tylko 20/.

Dotychczasowi prezesi to:

ks. Adam Prażmowski /1820-1830/ biskup płocki, senator Królestwa Polskiego,
dr med. Aleksander Maciesza /1907-1945/,
sędzia Bolestaw Jędrzejewski /1945-1949/,
adwokat Roman Lutyński /1950-1957/,
adwokat Tadeusz Gierzyński /1957-1968/
dr inż. Jakub Chojnacki /od 28 VI 1968 - /.

* * *

Wielokroć wybitni ludzie nauki oceniali działalność naszego stowarzyszenia. Znany w świecie uczyony, pomolog, profesor Szczepan Pieniążek biorący udział w posiedzeniu TNP z okazji wręczenia Towarzystwu Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski /Polonia Restituta III kl./ powiedział m. in.:

...Jest ono najbardziej aktywne w kraju. Imponuje jego dorobek i inicjatywa, a zwłaszcza patriotyzm oraz przywiązanie do miasta i regionu, w którym działa - do Mazowsza. Przez swoją działalność dla dobra tej ziemi, pracuje dla dobra całego kraju.

Homer przed trzema tysiącami lat w "Odysei" głosił: Nie znajdziesz nic słodszego od Ojczyzny, choćby kto w cudzej ziemi zamieszkał dom bogaty.

Są ziemie od Mazowsza bogatsze, ale trudno o piękniejsze i bardziej ukochane. Ziemia Mazowiecka jest tak piękna dzięki swoim krajobrazom i swojej historii, a praca dla pomnożenia jej bogactwa daje największe szczęście...

Natomiast profesor Janusz Ziółkowski, b. rektor Uniwersytetu Poznańskiego, Szef Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej, wręczając w dniu 25 stycznia 1992 r. emerytowanemu dyrektorowi Biblioteki im. Zielińskich TNP - mgr. Stanisławowi Kostaneckiemu Krzyż Komandorski z Gwiazdą OOP /Polonia Restituta II kl./ swoją wypowiedź zakończył słowami:

... A teraz już tylko słów kilka znów o Towarzystwie. Od dość dawna śledzę jego działalność, jestem pod ogromnym wrażeniem właśnie tej troski, by dziedzictwo kulturowe podtrzymać i upowszechniać. To najstarsze towarzystwo naukowe w Polsce, założone wszak w 1820 roku, tak zasłużone, równocześnie tak prężne, tak dynamiczne, tak stawiające czoła każdemu wyzwaniu czasu historycznego. Tak było w 20-leciu, tak było przedtem w czasie zaborów, tak jest teraz w czasie trudności, przez które przechodzimy.

Towarzystwo Płockie pod przewodem niezmiernie pełnego energii i pomysłów Pana Prezesa dr. inż. Jakuba Chojnackiego spełnia to, co postawiło sobie za cel w swoim statucie:

aby upowszechniać i wznosić ile możność dozwoli, oświecenie w kraju. Oświecenie w tym najszerszym rozumieniu słowa, bo chodzi o oświatę, oświecenie

sensu stricto i o rozjaśnienie jakby wyobraźni, polskiej wyobraźni, jak należy służyć narodowi, jak należy służyć Rzeczypospolitej".

* * *

Wyższe uczelnie, Polska Akademia Nauk, resortowe instytuty naukowo - badawcze i towarzystwa stanowią cztery ogniwa nauki w Polsce. W swej działalności w ramach "czwartego ogniwa", tzn. społecznego ruchu naukowego, Towarzystwo Naukowe Płockie pamiętało i pamięta, że służąc własnemu miastu i regionowi służy także całemu krajowi, realizując w życiu codziennym i od święta dewizę widniejącą na drzwiach jednego z wejść do siedziby Towarzystwa, dewizy głoszącej "Honos habet onus" - zaszczyt pociąga obowiązki.

Dzisiaj, po blisko 175 latach od momentu utworzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego stało się najpoważniejszą na Mazowszu Płockim placówką prowadzącą i sprzyjającą rozwojowi badań humanistycznych i społecznych.

W pozauniwersyteckim ośrodku, jakim jest Płock, Towarzystwo stanowi zaplecze instytucjonalne i intelektualne dla prac badawczych z tych nauk prowadzonych na tym terenie, jest ważnym ośrodkiem wokół którego integruje się elita miasta o wysokich aspiracjach intelektualnych.

TNP - to znaczący społecznie i wielokrotny fenomen na mapie naukowej i kulturalnej kraju.

Na jego dorobek składa się zarówno społeczne dziedzictwo regionu, sposób ujmowania przeszłości regionu, ale także aktualne wartości i problemy, na których koncentruje się uwaga obecnych członków TNP, ludzi różnych zawodów, w większości nie trudniących się profesjonalnie nauką.

Nam przypadł zaszczyt pięknej działalności społeczno-naukowo-kulturalnej. Winniśmy więc traktować ją jako wskazane i społecznie nakazane postępowanie do spełnienia dziś i in spe.

ANEKS 1

Przemówienie wygłoszone do 121 uczestników Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Sprawozdawczo-Wyborczego TNP w dniu 28 marca 1994 r.

Wielce Szanowny Panie Przewodniczący, Panie i Panowie Społeczny ruch naukowy odgrywa w naszym kraju coraz ważniejszą rolę dając ramy niesformalizowanej inicjatywie środowisk naukowych i intelektualnych. Swoim zakresem obejmuje różnorakie stowarzyszenia podejmujące zadania badawcze i wydawnicze, organizujące liczne konferencje i spotkania, nawiązując w swojej dziedzinie kontakty z analogicznymi stowarzyszeniami za granicą. Obejmuje on wachlarz zainteresowań od tych, które związane są z określonymi dyscyplinami naukowymi, poprzez towarzystwa lekarskie aż do stowarzyszeń naukowo-technicznych.

Szczególne znaczenie mają w tym ruchu towarzystwa ogólne związane z poszczególnymi miastami czy regionami. Część z nich w dużych ośrodkach akademickich podejmuje rolę integrowania wyłącznie środowisk akademickich, część grupuje nie tylko osoby będące zawodowymi pracownikami naukowymi, ale również osoby wykorzystujące swój wolny czas na pra-

cę badawczą oraz osoby interesujące się nauką.

Tego rodzaju stowarzyszenia odgrywają nieocenioną rolę w utrzymaniu i tworzeniu poziomu intelektualnego polskiej inteligencji na szerokich obszarach naszego kraju.

Do najznakomitszych stowarzyszeń tego rodzaju należy Towarzystwo Naukowe Płockie. Sprawdza się w tym przypadku reguła, że najlepsze wyniki w pracy mają towarzystwa naukowe o długiej tradycji, tradycji, która pozwoliła im na wypracowanie pewnych sobie właściwych metod działania, pozwoliła na dobre zakorzenienie się w swoim "środowisku naturalnym".

Każda wizyta w Płocku, w Towarzystwie Naukowym Płockim, jest dla mnie osobiście wydarzeniem napawającym otuchą. Przy tak często spotykanym w naszym kraju zniechęceniu i komercyjnym podejściu do każdej sprawy, tutaj można zobaczyć, jak wiele dokonuje bezinteresowny zapał, odpowiedzialność za własne środowisko, i umiejętność zorganizowania pracy społecznej.

Gratulując osiągnięć także ostatniego roku składam w imieniu Prezydium Rady Towarzystw Naukowych serdeczne życzenia jak najlepszych wyników dzisiejszych obrad.

prof. dr hab. Adam Bielański
Wiceprezes PAN, Wiceprezes PAU
Przewodniczący Rady Towarzystw Naukowych
przy Prezydium PAN

ANEKS 2

Z przemówienia prof. dr hab. Janusza Hamana - Prezesa Polskiej Fundacji Upowszechniania Nauki, w siedzibie TNP do 40 uczestników nadzwyczajnego o charakterze uroczystym posiedzenia Zarządu TNP w dniu 12 lutego 1994 r. z okazji wręczenia prezesowi TNP Jakubowi Chojnackiemu ogólnopolskiej "Nagrody Fundacji za rok 1993".

...Sytuacja nauki polskiej, a w tym mechanizmów jej upowszechniania jest bardzo niedobra i nie sądzę, by szybko uległa poprawie. Tym większą rolę przychodzi grać społecznym ruchom naukowym i one właśnie, angażując inicjatywę społeczną i chęć działania, są w stanie najbardziej skutecznie przyczynić się do naukowej świadomości społeczeństwa, tego co w krajach anglosaskich nazywa się "the public understanding of science" i "scientific literacy".

Płockie Towarzystwo Naukowe zajmuje w tym ruchu miejsce szczególne. Nie tylko z racji swych ogromnych doświadczeń i swego historycznego pierwszeństwa, ogromnego dorobku będącego spuścizną całych pokoleń wybitnych jego działaczy. Szczególnie ważne jest, że w przeciwieństwie do wielu innych podobnych towarzystw nie podlega upadkom spowodowanym zanikiem entuzjazmu i chęci działania swoich członków.

Jego aktywność jest przedmiotem podziwu wszystkich zainteresowanych nauką, a wyniki działania sięgają daleko poza granice regionu. Jest to jednocześnie towarzystwo niespecjalistyczne, grupujące osoby zainteresowane wszystkimi dziedzinami nauki, będące sui generis płocką akademią nauk.

Wielu z nas zna rolę, jaką w ostatnim, trudnym ćwierćwieczu odegrał w tych osiągnięciach swego Towarzystwa, Pan Prezes Jakub Chojnacki. Lecz przecież i to co zdział w okresie poprzedzającym pierwszy wybór jest godne podziwu. Rola ta uznana została wielokrotnym wyborem na stanowisko Prezesa, przez członków, których wielu pochodzi spoza Płocka, a wielu zalicza się do grona ścisłej czołówki uczonych polskich. I właśnie to było przyczyną jego wyboru jako laureata naszej nagrody....

WANDA KACZANOWSKA

Referat:

KOLEKCJA STARYCH BIBLIJ /XV-XVIII w./ W ZBIORACH BIBLIOTEKI im. ZIELIŃSKICH TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

Motto:

"Biblioteki stawać się winny:
uprzywilejowanym punktem odniesienia
i szczególnym sanktuarium nauki i mądrości".

/Słowa Papieża Jana Pawła II wypowiedziane
na otwarciu nowych pomieszczeń Biblioteki
Watykańskiej w 1984 roku/

Jest w Polsce kilka takich miast, poza kręgiem wielkich metropolii, które swoją dobrą sławę zawdzięczają przede wszystkim wysokiej randze kulturalnej.

Do nich m. in. należy właśnie tysiącletni Płock. Wielopokoleniowa aktywność i ofiarność jego obywateli zaowocowały m.in. powstaniem i zachowaniem na tym terenie unikatowych kolekcji bibliotecznych, stanowiących bezcenne bogactwo duchowe, a także materialne.

Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego /TNP/ jest jedną z 221 bibliotek naukowych w Polsce, największą biblioteką naukową w województwie płockim.

Zabytkowy charakter księgozbioru i jego nieprzećiętne wartości bibliofilskie sprawiają, iż placówka ta zajmuje zasłużone poczesne miejsce na mapie bibliotecznej Polski.

Biblioteka nasza jest w ciągłym rozwoju. Rozwój ów polega na przyroście księgozbioru /zmierzamy do tego, by poprzez roczny przyrost księgozbioru o 8.000 vol. osiągnąć w 2000 roku 300.000 vol./, jak i na przyroście nowych pomieszczeń i modernizowaniu starych. W roku przyszłym, w 175 rocznicę założenia Towarzystwa i Biblioteki zakończymy rozbudowę gmachu "Pod Opatrznością" o nowy obiekt budowany przez ostatnie 6 lat kosztem około 18 miliardów złotych. Kubatura nowych pomieszczeń wynosi ponad 11.000 m³, a powierzchnia użytkowa prawie 3.000 m². Jest to historyczna inwestycja, największa z dotychczas realizowanych przez TNP.

Księgozbiór Biblioteki im. Zielińskich liczy prawie ćwierć miliona voluminów, w tym 13.200 starych druków /XV-XVIII w./ Najstarsza ich część - to XV-wieczne inkunabuły, których jest 67. Zbiory specjalne są najcenniejszą częścią księgozbioru. Składają się one z kilku integralnych, historycznych księgozbiorów i wielu tematycznych kolekcji.

Jedną z nich jest nietypowy i ciekawy zbiór Biblii, uważanych za najpopularniejsze książki ludzkości.

Wyraz - Biblia - pochodzi z greckiego "he bib-